

Når de døde våkner

- Utenomkroppslig bevissthet på Ullevål Sykehus

av Frederick Lucius Nathanael

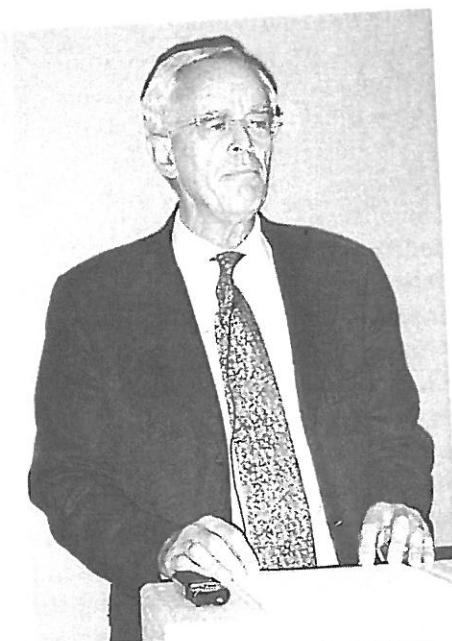
Pim van Lommel

Dagen etter foredraget i NPS 18. mars i år, ble interesserte leger, sykepleiere og annet omsorgspersonell gitt anledning til å møte Pim van Lommel, en av verdens fremste forskere på nær-døden-opplevelser (NDO) for informasjon, forelesning, samtale og diskusjon på Ullevål Universitetssykehus, Medisinsk klinikk. I en drøy time foreleste en svært engasjert og utrettelig ildsjel om NDOs kjernetrekk, typologi og konflikter mellom ulike typer forklaringer, spesielt forbundet med det dominerende medisinske vitenskapsparadigme. Etter foredraget fulgte en villig diskusjon med en sjenerøs pioner med stor overbevisningskraft og ryddig argumentasjon. 101 år etter psykologiens etablering i Norge kommer Schjelderups ånd til syne igjen, selv uten åpenbare sjokkbølger.

Pim van Lommel (født 1943) er en nederlandsk kardiolog kjent verden over for sin forskning på NDO forankret i medisin og fysikk, dog med alternative, postmaterialistiske og non-reduksjonistiske tolkninger. "Dette har virkelig forandret mitt syn på livet og døden" sier han, og forteller om sitt brudd med en medisinsk tradisjon som ignorerer og overser fenomener som kolliderer med det bestående vitenskapsparadigmet og dets forståelse av menneskelig natur og virkelighet.

Van Lommel begynte sin forskning på NDO med pasienter som overlevde hjertestans i 1986. Siden dette har han

Parapsykologiske Notiser Nr.70 / 2010

Pim van Lommel i Oslo 19.3.2010
Foto: Jon Mannsåker

forfattet over 20 artikler, de fleste på nederlandsk. I 2001 publiserte han og hans kolleger en studie på NDO i det velrenommerte medisinske tidsskriftet *The Lancet*, og den vakte stor internasjonal oppsikt i akademia som den første prospektive vitenskapelige studien av dette fenomenet. Hans siste bok og bestselger om NDO ble publisert i 2007 i Nederland, siden på flere språk. I år kom den ut i engelsk utgave på forlaget Harper Collins under tittelen *Consciousness Beyond Life, the Science of the Near-Death Experience*. Han forklarer hvordan han som kardiolog ble overrasket over antallet av hans

pasienter som påstod å ha hatt NDO som et resultat av hjertestans, og at dette fenomenet har overbevist ham om at bevissthet ikke er begrenset til kroppen og hjernefunksjoner.

Nær-døden-opplevelser

NDO-feltet har en rik historie fylt med oppdagelse, utfordringer og kontrovers. Mennesker har fortalt om NDO i et mangfold av kulturer, religioner, litteratur og kunst gjennom historien og kan spores tilbake til urgamle skrifter lenge før vår tidsregning, som i den *Tibetanske dødeboken*, *Bibelen* eller Platons *Republikken* i myten om Er. Dog har den moderne vitenskapen under det fysikalistiske, materialistiske paradigmet tendert til å ignorere disse hendelsene som anomalier og illusjoner, og de ble ikke videre behandlet i akademisk form før i 1975 av Raymon Moody, lege og psykolog, i hans bestselgende bok *Life after life*. Van Lommel forteller om sin fascinasjon etter at en av hans pasienter fortalte om en NDO i 1969, en hendelse han ikke klarte å glemme, men heller ikke gjorde noe med før han leste om det i 1986 i George Richies *Return from Tomorrow*.

NDO kan defineres som tilstander og bevissthetsinntrykk og minner om disse, som beskrives av personer som har vært nære ved å dø, eller som har vært erklært klinisk døde men senere bragt tilbake til livet. Slike opplevelser har ofte en livsendrende konsekvens knyttet til en ny oppfattelse av at døden ikke innebærer tilværelsens slutt. Ved NDO har mennesker en tendens å rapportere om en følelse av samhörighet med verdensaltet. Oftest oppleves i en tidlig fase av NDO en ut-av-kroppen-opplevelse (UKO). Det er også et typisk trekk at personer svever gjennom en tunnel mot et sterkt lys. Ofte møter personen avdøde slektninger eller venner

46

eller religiøse personligheter. Klassiske elementer er også intense tilbakeblikk hvor man ser livet passere i revy, og beslutningen om å vende til livet eller opplevelsen av å bli dratt tilbake mot kroppen, noen ganger motvillig, for så å våkne opp.

Men NDO inkluderer mer enn dette. Ofte har det gjenopplivede individet under opplevelsen ervervet grensепrengende kunnskap (Holden, Greyson & James, 2009). I ettertiden gjennomgår de en ofte en radikal transformasjon med styrket intuitiv følsomhet, dyptloddende endring av livsinnsikt, og alltid tap av frykt for døden. Van Lommel knytter NDO til en utvidet bevissthetstilstand visse mennesker opplever i forbindelse med livstruende kriser, som blant annet sjokk etter stort blodtap, koma etter alvorlig hjerneskade, slag, nær drukning, alvorlige allergiske reaksjoner, men også ved alvorlig sykdom som ikke nødvendigvis er akutt livstruende, dyp depresjon, meditasjon, selvmordforsøk, dødsleie-visjoner eller slutten-av-livet-opplevelser. Innholdet og virkningene virker å være de samme på kryss av kulturer og tidsepoker, og uavhengig av omstendighetene rundt opplevelsen. Dog er det stor spredning og subjektivitet i vokabularet ulike mennesker bruker for å beskrive og tolke opplevelsene, klart preget av deres kultur, alder, religiøs bakgrunn osv.

Forekomst

Med moderne vitenskapelig forskning har man kunnet estimere at NDO ikke er så uvanlige som mange vil tro. I en gallup-rapport fra 1982 rapporterte 15 % av den voksne amerikanske befolkningen at de hadde hatt en uvanlig opplevelse knyttet til det å være nære ved å dø. Galluptall fra 1990 og senere fra både USA og Tyskland viser at mellom 4 og 5 % av befolkningen har

Parapsykologiske Notiser Nr. 70/2010

hatt en NDO av mystisk karakter (Bailey & Yates, 1996; van Lommel, 2010). Disse opplevelsene har blitt mer og mer vanlige, ikke bare fordi verdenspopulasjonen stadig blir eldre, men fordi moderne teknologi har muliggjort gode gjenopplivningsteknikker ved hjertestans. Inntil pionérstudien til van Lommel har alle studier av NDO vært retrospektive og svært selektive, spesielt fordi få velger å være åpen for å fortelle, særlig til leger og vitenskapsmenn som tenderer til å patologisere og bortforklare slike opplevelser. I tillegg har man hatt problematikken ved anekdotisk materiale. Men med Van Lommel og kollegers klassiske, prospektive studie fra 2001 kan man se at hele 18 % av gjenopplivede pasienter etter hjertestans rapporterer å ha hatt en NDO (Holden, Greyson & James, 2009). Omtrent samme frekvens er funnet i fire andre prospektive studier som også inkluderer USA og England (van Lommel, 2010), tall som gjør det vanskelig å avvise fenomenet som metodisk feil eller anomali.

Forklaringer

Innhold og årsak i NDO er forsøkt forklart med stor vilje både til å bekrefte eksistensen av et liv etter døden og til reduksjonistisk bortforklaring og patologisering (Holden, Greyson & James, 2009). Van Lommel og kollegers klassiske studie hadde nettopp til hensikt å undersøke årsak og innhold i opplevelsene, spesielt relatert til reduksjonistiske hypoteser.

Den *fysiologiske/medisinske* forklaringen foreslår at NDO erfarer som et resultat av oksygenmangel i hjernen og muligens utløsning av endorfiner eller blokkering av NMDA-reseptorer som resulterer i hallusinasjoner. Van Lommel argumenterer mot denne teorien og påpeker at den vil medføre forventning

om at *alle* hjertestanspasienter skal rapportere om NDO, hvilket er langt fra de 18 % som rapporters.

Den *psykologiske* forklaringen argumenterer for at NDO er psykologiske reaksjoner som provoseres frem av frykt for å dø og er snakk om hallusinasjoner, drømmer, bivirkninger av medisiner eller bare falske minner. Dette står i følge van Lommel i kontrast til at få av de pasientene han har studert som har opplevd NDO rapporterer om å ha vært redd i sekundene før hjertestans, særlig fordi det gjerne skjer for plutselig til at de har kunnet fatte hva som var i ferd med å skje.

En fordel som påpekes i nyere forskning på NDO, er at man legger til grunn en så velbeskrevet, livstruende medisinsk tilstand som klinisk død. Det er fravær av den spesifikke type hjerneaktivitet som nåværende vitenskap påstår er nødvendig for bevisst tankevirksomhet og integrering av stimuli, dvs. aktivering av og kommunikasjon mellom nervesentra og -nettverk.

Van Lommels konklusjon er klar og utelater muligheten for at fysiske eller psykologiske modeller alene kan forklare alle fellestrekkene ved NDO. Spesielt gjelder dette den paradoksale forekomsten av en opphøyet, lucid oppmerksomhet, logisk og kompleks tankevirksomhet, klare minner fra opplevelsen, og mulighet for persepsjon og levende sensorisk bildefremstilling mens personen er klinisk død. Det blir umulig å finne en god forklaring så lenge man tviholder på en overbevisning om at bevissthet kun foregår og skapes i hjernen. Dette er egentlig spekulasjoner som mangler empirisk støtte.

Forskning har sammenlignet NDO med virkninger av ulike bevissthetsendrende substanser hvor det fore-

kommer en del overlappende trekk av mystisk karakter. Dog viser det seg at sammenlignet med NDO, skaper slike substanser mer spaltede, kaotiske, og idiosynkratiske opplevelser enn de mer sammenhengende og logiske NDO (Bailey & Yates, 1996; Gibbs, 2003). Særegent for NDO er også de etterfølgende personlighetsforandringene av dyptgående og vedvarende karakter (van Lommel, 2003). Når man sammenligner de pasienter som har overlevd hjertestans, og ser på de som rapporterer om NDO og de som ikke gjør det, viser van Lommel og kollegers studie at verken varigheten av hjertestansen eller bevisstløshet, medisinerings, kjønn, religion eller utdanning påvirker frekvensen av NDO. Van Lommels studie peker også på at når pasienter intervjues 8 år etter hjertestansen, er det kun de som rapporterte om NDO som har gjennomgått den type vedvarende personlighetstransformasjoner som knyttes til NDO. Dog er det karakteristisk at integreringen av disse forandringene kan ta mange år og få enorm påvirkning i verdssystemet og livsforståelse. At et øyeblikk av så kort varighet kan få så enorme transformerende virkninger på et helt liv er kanskje det mest fascinerende ved denne type menneskelig erfaring. Det er kanskje også det vanskeligste å takle for både leger, individet selv og ikke minst pårørende som kan ha vanskeligheter med å akseptere og forstå at deres nærmeste endrer seg så radikalt.

Det er klart at vi trenger en fungerende hjerne for å motta vår bevissthet inn i den våkne bevissthet. Men NDO viser at selv om hjernefunksjonene stanser, (med flat EEG, iso-elektrisitet), vil mennesker allikevel kunne oppleve sin bevissthet, med mulighet for persepsjon og emosjoner, utenfor og uavhengig av kroppen med identitet og utvidet

oppmerksomhet, velstrukturerte tankeprosesser, minner og emosjoner. De kan også oppleve sin bevissthet i en dimensjon hvor fortid, nåtid og fremtid eksisterer i samme øyeblikk hinsides tid og rom, som i holografisk "life review/preview". Noen ganger kan individer under NDO også komme i kontakt med "bevissthetsfeltene" til avdøde slektninger (van Lommel, 2003).

Som en konsekvens av denne forskningen mener van Lommel at man må åpne for at bevissthet aktiverer og ikke skaper tanker og bevissthet. Van Lommel peker på at vi ikke har mulighet til å måle hva vi tenker eller føler, men at det vi registrerer er endret nevralt aktivering og konsekvenser av den. Han sammenligner hjernen med en TV eller radio hvor apparatet mottar og transformerer elektromagnetiske bølger til bilde og lyd. Bølgene er kun *bærere* av essensen i informasjonen, som sansene kun kan oppfatte via instrumenter som TV og radio. Å aktivere en TV eller radio påvirker ikke innhold i informasjonen som kommer ut.

Paradigmeskifte

Van Lommel viser til at avvisningen og patologiseringen av NDO har sitt opphav i at det paradigmet som hersker i akademien ikke er annet enn et sett av på forhånd felles oppfatninger om hvordan problemer skal forstås. Han viser til vitenskapsfilosofen Thomas Kuhns påstand om at de færreste vitenskapsmenn, i motsetning til vitenskapsidealet, er uavhengige og objektive tenkere. Dette medfører at forskning og fenomener som truer et bestående paradigme blir ignorert og avvist. NDO er blant de parapsykologiske fenomenene som desperat kaller på et fundamentalt paradigmeskifte hvor det gis rom for konklusjonen om at vår bevissthet er ikke-lokal og har sin

opprinnelse i hva van Lommel kaller "a higher dimensional non-local space". Hjernene bør ses på som å ha en fasiliterende og ikke produserende funksjon når det gjelder opplevelse av bevissthet.

Dette er en seiglivet problematikk, og på ingen måte noe nytt, heller ikke i Norge. Allerede Harald Schjelderup (1969) posisjonerte seg klart i forhold til dette i *Det skjulte menneske*: "Mennesket er noe mer enn det bevisste og førbevisste pluss driftene pluss det fortrenge: Det har mulighet for kontakt med et virkelighetsområde som har en helt annen relasjon til rom og tid enn vår sanseerfaringsverden. De to virkelighetsområder "berører" hverandre i det levende menneske, kanskje i alt liv" (s. 267). Videre kan vi i 1981 lese i Tidsskrift for Norsk Psykologforening om utenomkroppslig bevissthet og NDO som en utfordring for og i radikal opposisjon til psykologiens fysikalistiske, mekanistiske paradigme (Amundsen, 1981).

Når man knytter NDO til ekstrasensorisk persepsjon (ESP), får NDO forklaringsrom i revideringen av en psykologi som er forankret i det 19. århundrets klassiske fysikk og materialistiske reduksjonisme. Kvantefysikken gir også rom for konseptualisering av bevissthet som *ikke-lokal*. Her åpnes det for at det kun er den våkne bevisstheten som er begrenset til kropp,

tid og rom, mens den utvidede bevisstheten i mystiske tilstander, ESP og NDO ikke er det. Van Lommel peker på teorien om *human interconnetedness*, at all bevissthet til en viss grad er sammenbundet og uatskilt og at mennesker kan kommunisere med hverandre uavhengig av kropp og sanseapparat, tid og rom, gjennom en såkalt høyere, utvidet, kosmisk eller guddommelig bevissthet.

Van Lommels oppfordring til publikum er at man må snakke mer om denne typen opplevelser. 48-59 % av befolkningen i Europa viser seg å tro på en viss form for personlig overlevelse etter døden, og en betydelig del preges av mystiske opplevelser. Allikevel snakkes det lite om dette, ikke minst i akademia og helsevesen. Det er viktig at mennesker ikke føler seg avvist og sykelliggjort i forhold til erfaringer med så stor signifikans for livene deres. Van Lommels egen erkjennelse fra arbeidet med NDO formulerte han slik: "I realise now that everything originates from consciousness, our lives and the universe. I understand now that people create their own reality based on their consciousness. Everything in life should be based on empathy, compassion and love [...]. To me it is not dualistic, it is coming together".

Frederick Lucius Nathanael er master i helse- og religionspsykologi.